

logički strukturu knjige; možda je bilo primjerenije staviti ga kao uvodnu raspravu u kasnije analiziranu građu. Vjerujem, osim toga, da sadržajno gledano, odnos između profesionalaca, intelektualaca i inteligencije traži mnogo više i prostora i vremena, kao i potrebne literature, no što je autorica ovdje to htjela i mogla pružiti.

Zaključno, može se reći da ova knjiga, bez obzira na izvjesnu neujednačenost u razjašnjenju osnovnih pojmova i izvjesno »robovanje« empirijskim podacima starijeg datuma, zaista predstavlja pažnje vrijedan prilog mogućoj sociologiji profesije u našim prilikama. Bilo koji drugi rad, koji bi još pažljivije razvio ovdje načete teme, neće je moći zaobići. No, razgovori o profesionalizaciji kao takvoj imaju još jednu determinantu; to su realni procesi privrednog i društvenog ne/razvoja koji će u većoj ili manjoj mjeri trebati nosioce profesionalnog znanja. Opće civilizacijsko nazadovanje naših društvenih struktura može razgovor o profesijama svesti vrlo lako samo na priču o općoj deprofesionalizaciji radno aktivnog stanovništva. Profesije, kao i razgovor o njima, zahtijevaju kakve-takve prilike rasta.

Drago Čengić

Nikola Dugandžija

BOŽJA DJECA

Religioznost u malim vjerskim zajednicama
(uz zagrebačko istraživanje)

RZ RKSSCH i Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1990.

Fenomen malih vjerskih zajednica (sekta, u svjetskoj literaturi) u Hrvatskoj do sada gotovo da i nije proučavan, niti istraživani. Knjiga Nikole Dugandžije »Božja djeca«, prvi je od nekoliko radova nastalih kao rezultat istraživanja religioznosti malih vjerskih zajednica u Zagrebu, koje je proveo Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu u 1988. go-

dini. Istraživanjem je obuhvaćeno 16 malih vjerskih zajednica, od kojih su sve (Baptistička crkva, Crkva Isusa Krista, Svetaca posljednjih dana, Evangelistička crkva, Kršćanska adventistička crkva, Kristova crkva, Kristova crkva »Betanija«, Kristova crkva braće, Kristova duhovna crkva, Kristova duhovna crkva malokrštenih, Kršćanska pentekostna crkva u SFRJ, Kršćanska reformatorska crkva, Kršćanska vjerska zajednica Jehovinih svjedoka u SFRJ, Reformni pokret adventista sedmog dana, Hrvatska katolička crkva, Slobodna katolička crkva), osim Jevrejske općine, kršćanskog podrijetla.

Knjiga »Božja djeca« sistematizira najvažnije spoznaje dosegnute tijekom istraživanja (uz pomoć nekoliko metoda — promatranje anketa i interview), o biti malih vjerskih zajednica i promišljanjem, iz literature prihvaćenih, uopćenih, njihovih temeljnih osobina (u odnosu na velike vjerske zajednice), daje osmišljenu sliku zagrebačkih malih vjerskih zajednica s njihovim specifičnostima i njihovim univerzalijama. Dobiveni rezultati uglavnom se uklapaju u postojeće iz svjetskih istraživanja. Osobitosti malih vjerskih zajednica, poznate iz literature autor je utkao u naslove poglavlja (ima ih dvadeset) i pokušao pokazati koliko su potvrđene u ovom istraživanju, s naročitim naglaskom da se pažnja usmjerila samo nekim aspektima religioznosti malih vjerskih zajednica za koje se pretpostavlja da imaju značajnu ulogu u otkrivanju istine o njima.

Analiza je značajno temeljena na isticanju oprečnosti između malih i velikih vjerskih zajednica, uzimajući u obzir i religijsku doktrinu i religijske norme. Gdje god je to bilo moguće rezultati dobiveni anketom uspoređivani su s rezultatima istraživanja religioznosti stanovnika zagrebačke regije 1982. i 1983. godine (koje je također provodio Institut za društvena istraživanja). Autor naglašava da su razlike između malih i velikih vjerskih zajednica više nijanse nego neki suštinski pomaci, jer sve one polaze od zajedničkih kršćanskih temeljnih načela, svetih knjiga i izvora, ali ih različito doživljavaju i različito ostvaruju u životu. Usporedbom empirijskih podataka iz spome-

nuta dva istraživanja, potvrđena je teza, znana iz relevantne literature, da se u malim vjerskim zajednicama intenzivnije živi religijski život, da je okrenutost bogu i transcendentnom značajno prisutnija, da češće **vjerovanje pretpostavljaju znanju** i da su samim tim rjeđe spremni na »rizik mišljenja«, da su okrenutiji Bibliji (koju bolje i poznaju) jer je »nauka nad nauka«.

Ključnom preokupacijom vjernika javlja se potreba za **božjom blizinom**, koja je presudan motiv ulaska u zajednicu kod 39,8% ispitanika, koja neutralizira sve nedaće svakodnevlja. Iz potrebe za božjom blizinom spontano dolazi do **obraćenja** kao »potpunog preobražaja osobe«, pojave koja ima nesumnjive implikacije na čitav život, čije su posljedice, iz kojih nisu isključena niti **ozdravljenja**, u sjeni primarnog eshatološkog cilja — spasa, vjera u koji svjedoči o osobnoj božjoj zainteresiranosti za svakog pojedinca.

I obraćenja i ozdravljenja su češća u malim nego u velikim vjerskim zajednicama. Potreba za afirmacijom i verbalizacijom vlastite **grešnosti** (koja je uvod u spas), kao i govor o **sotoni** koji je nosilac grijeha (čak 71,7% ispitanika vjeruje u kobni utjecaj sotone u svijetu) intenzivniji su u malim vjerskim zajednicama. Mada vizija spasa znatno umiruje **strah od smrti**, afirmira ga 20% ispitanika. Manje nego u velikim vjerskim zajednicama (30%), ali više nego kod ateista (13,1%). Očekivanje budućeg života (u onostranosti ili u ovostranosti) puno je konkretnije u malim vjerskim zajednicama. Najveći grijeh je **nevjera** (s naglaskom da je mogućnost izbora čovjeku od boga dana, ali i odgovornost), a stavovi prema njoj odražavaju razložnost i toleranciju, žaljenje, a ne netrpeljivost (različito od čestog stereotipa o malim vjerskim zajednicama kao ekskluzivističkim i agresivnim grupama).

Ovozemaljsko (**»društveno okruženje«** — posao, obitelj, prijatelji) vjernici malih vjerskih zajednica naglašeno doživljavaju kroz vizuru vječnosti, za razliku od velikih, gdje se ta vizura podrazumijeva, ali se puno manje živi.

Uz navedene brojne zajedničke osobine malih vjerskih zajednica, autor uopćeno iznosi i značajne razlike među njima, što upućuje na izvjesne specifičnosti tih razlika na ovom području, ali i na njihovu uklopljivost u postojeće tipologije, implicirajući kriterij — stav prema ovom svijetu (relevantni kriterij koji je uveo Troeltsch) značajnim. Neke od njih komuniciraju uzajamno i sa svijetom, druge izbjegavaju dodire i potpuno se izoliraju od svijeta.

Umjesto demokratičnosti iznutra i suradnje prema vani prvih druge se ogradaju šutnjom, sumnjičave prema svemu što udaljuje od transcendencije. Sve imaju potrebu za širenjem zajednice, s različitim stupnjem prozelitizma, različitim onosom prema otpalima, različitom spremnošću za dijalog i slobodno mišljenje.

Ipak, sve te razlike kao da relativizira temeljna zajednička značajka — neupitna prednost eshatološkog nad vremenitim, snažna religioznost koja se manifestira kao veća vjerska gorljivost i spontanost, veća mističnost doživljaja, uz snažnije emocionalne izljeve.

Ovo istraživanje otkrilo je i neke specifičnosti zagrebačke regije. Teza o klasnoj inferiornosti vjernika malih vjerskih zajednica kao motivu za pristup zajednici nije potvrđena (vjernici su najčešće pripadnici srednjeg sloja). Isto tako, niti nacionalni moment nema bitan utjecaj na formiranje, niti bitnu ulogu u životu malih vjerskih zajednica u Zagrebu. Dok u velikim vjerskim zajednicama nacionalna pripadnost najčešće, ne samo da natkriljuje sve ostale oblike pripadanja (pa i religijsko), već je i dominantna (što je slučaj i na ovom području), u malim vjerskim zajednicama religijsko pripadanje je određujuće i sumpsumira sve ostale oblike pripadanja (s izuzetkom Jevrejske općine i Hrvatske katoličke crkve).

Iz vrlo dojmljive višemjesečne suradnje s poglavarima i vjernicima malih vjerskih zajednica u Zagrebu, proizašla je ova knjiga, koja emanira nešto od duha i atmosfere vjerske autentičnosti i povjerljive tolerancije koju je osjetila većina suradnika tijekom istraživanja. Utkivanje čitavog niza odgovora iz intervjua daje tekstu uvjerljivost i autentičnost, a

smještanje rezultata ankete (tabele) u fusnote pojačava dojam živosti i kontinuiteta teksta. Osmišljenom sociološkom analizom, knjiga »Božja djeca« Nikole Dugandžije, sretno izabranog naslova i dopadljivog stila, zaista je vrijedan doprinos razumijevanju malih vjerskih zajednica na zagrebačkom području i uopće, i uklanjanju predrasuda koje o njima postoje.

Ankica Marinović-Bobinac

Henri Laoust

RASKOLI U ISLAMU

Naprijed, Zagreb, 1989, 405 + 40 str.

»Tako mi sudbine, čovjek je na gubitku, izuzev onih koji vjeruju i dobra djela čine, i onih koji jedni drugima istinu preporučuju, i onih koji jedni drugima preporučuju strpljenje.«

Vrijeme (Al-'Asr, CIII)

Islam. »Jedina prava, najčistija vjera na svijetu«, ili »zelena opasnost«, »bauk što prijeti sa Istoka«. Tema nikad aktualnija nego što je danas. Jer, kako izjavu tipa: »Ne može se reći tko je ovdje najviše podizao, ali je Islam ovdje svakako najviše rušio. To jeste bitna razlika Kur'ana i Biblije: oboje su imali po jednu vrhunsku svetinju, Bilbija LJUBAV, a Kur'an MRŽNJU.« (Politika), smatrati plodom zdravog razuma. S druge strane, neki bojovnici Džihad-a već oštre handžare za neki novi sveti rat protiv »vlaha nevjernika«. Sačuvaj me Bože jednih i drugih! I oni koji veličaju Islam i oni koji ga osporavaju, najčešće nemaju argumente zato. Zato bih želio da im »pomognem«.

Islam se prije svega sastoji u prihvaćanju Kur'ana i priznavanju proroka Muhammeda a.s., o čemu govori i iskaz njegovog vjeroispovjednog zavjeta, koji uvodi u zajednicu pravovjernih: »Nema drugog Boga osim Boga, a Muhammed je Božji Poslanik«.

Islam nije jedinstven. Naprotiv, sastoji se od mnoštva škola koje su se često sukobljavale, boreći se za primat. O tome govori knjiga »Raskoli u Islamu« francuskog historičara Henri Laoust-a, izdana 1965. god. u ediciji »Payot«. Autor se upustio u ambiciozan poduhvat da prikaže svu raznolikost učenja Kur'ana. Tako smo dobili komplikovanu knjigu, dosta tešku za čitanje, pretrpanu teško pamtljivim imenima i historijskim podacima. Možda bi bilo bolje da se ograničio na jedan segment istorije islamskog svijeta, (npr. od Prorokove smrti do početka sunizma), jer mi se čini da je o nekim jako bitnim strujama o Islamu govorio dosta površno. Ali, bogata historijska građa može da posluži kao prva stepenica za dublji uvid u bogatstvo islamske misli. Dva toka se protežu kroz cijelu knjigu: prvi — pogled najznačajnijih događaja koji su potresali islamski svijet, drugi — prikaz mnogobrojnih škola koje su se pozivale na Kur'an, ali su se razilazile u većini bitnih pitanja: ideja Boga, problem države, pitanje vjere i sl.

Prvi prikaz je možda značajniji za istoričara nego za sociologa, pa ću o njemu samo ukratko. Prikaz obuhvata razdoblje od Prorokove smrti, do 60-ih godina ovog vijeka. Autor se ograničio na socijalni aspekt, zanemarujući kulturnu dimenziju ovog perioda (književnost, arhitekturu, umjetnost). Moglo bi se zaključiti da je istorija islamskog svijeta bila vrlo uzbudljiva. Dominiraju pobune protiv centralne vlasti, žestoke reakcije na njih, usponi i padovi mnogih dinastija, pojava novih kneževina i carstava kojima se često, brzo gubi trag. Naročito su zanimljive borbe za kalifski prijesto. Većina onih koji su ga zauzumali, pali su pod udarcima noža protivnika, ili su bili otrovani ili su smrt dočekali u progonstvu. Za poražene nije bilo milosti.

Za nas je puno interesantnije religijsko naučavanje tog vremena. Dvije centralne struje u Islamu su šiizam i sunizam. Sunizam se često određuje kao učenje saglasnosti zajednice, naspram šiizmu, pod kojim bi se, uglavnom, podrazumijevalo učenje autoriteta, a što se ogleđa u potpunom pokoravanju besprijekornom i nepogrešivom imamu. Pod saglasnošću zajed-